

Sylwia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

FUNKCJA TURYSTYCZNA JAKO ELEMENT KONKURENCYJNOŚCI GMIN. STUDIUM PRZYPADKU OBSZARÓW CHRONIONYCH

Streszczenie: Nadrzędnym problemem badawczym przedstawionym w artykule jest określenie wpływu turystyki rozwijającej się na terenie gmin, do których administracyjnie przynależą dwie najbardziej rozpoznawalne przez Polaków formy ochrony przyrody, tj. park narodowy i park krajobrazowy, na ich konkurencyjność.

W celu ukazania wspomnianej zależności porównano funkcję turystyczną jednostek administracyjnych, do których przynależą Park Narodowy „Ujście Warty” oraz Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”, za pomocą analizy atrakcyjności turystycznej, opartej na zasadach zaproponowanych przez G. Gołębskiego wraz z zespołem [1999], oraz charakterystyki ruchu turystycznego.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, funkcje turystyki, obszary chronione.

1. Wstęp

Celem artykułu jest zbadanie wpływu turystyki na obszarach chronionych na konkurencyjność gmin, do których owe formy ochrony przyrody przynależą administracyjnie. Do porównania wybrano dwie najbardziej rozpoznawalne przez Polaków formy ochrony przyrody, tj. park narodowy i park krajobrazowy. Konkurencyjność rozumiana tutaj jest jako zdolność do wytwarzania dóbr i usług, które znajdują nabywców na rynkach zewnętrznych, przyczyniając się do wzrostu dochodów realnych ich mieszkańców [Kotler, Haider, Rein 1993, s. 316].

Aby wymiennie zobrazować wspomnianą zależność, porównano funkcję turystyczną jednostek administracyjnych, do których przynależą Park Narodowy¹ „Ujście Warty” oraz Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”², ze względu na dostępność danych statystycznych dla takowych oraz podobieństwo historyczne (przynależność do tzw. Ziemi Odzyskanych) i ekosystemowe (obszary wodno-błotne) obu form ochrony przyrody. Należy nadmienić, iż te dwa obszary zostały objęte częściowo

¹ W artykule zwrot „park narodowy” został zastąpiony częściowo skrótem PN.

² W artykule zwrot „park krajobrazowy” został zastąpiony częściowo skrótem PK.

konwencją ramsarską (*Ramsar Convention on Wetlands*): rezerwy faunistyczne „Słońsk” (4235 ha) oraz „Stawy Milickie” (5325 ha).

Dla potrzeb niniejszego opracowania pojęcie funkcji turystycznej przyjęto za A. Matczakiem [1989], a analizę atrakcyjności turystycznej oparto na zasadach zaproponowanych przez G. Gołębskiego wraz z zespołem [1999].

Na atrakcyjność turystyczną wpływ mają przede wszystkim cztery podstawowe działy, tworzone przez odpowiednio dobrane wskaźniki (tab. 1).

Tabela 1. Mierniki atrakcyjności turystycznej i ich wagi

Atrakcyjność turystyczna	
dział [waga]	wskaźniki (cechy) [waga]
I. Walory turystyczne [0,5]	<ul style="list-style-type: none"> – lasy (ha/powierzchnia gminy w ha) [0,2] – łąki i pastwiska (ha/powierzchnia gminy w ha) [0,06] – pozostałe grunty i nieużytki (ha/powierzchnia gminy w ha) [0,04] – zabytki (liczba/10km² gminy) [0,15] – muzea (liczba/10km² gminy) [0,08] – obszary chronione (ha/powierzchnia gminy w ha x 100%) [0,12] – imprezy cykliczne (liczba imprez/365 x 100) [0,15] – szlaki turystyczne (km/100 km²) [0,2]
II. Stan środowiska [0,2]	<ul style="list-style-type: none"> – emisja zanieczyszczeń (tony/km²) [0,5] – ścieki komunalne i przemysłowe oczyszczone (dm³/ścieki ogółem w dm³) [0,25] – odpady składowane w ciągu roku (tysiące ton/km²) [0,25]
III. Ochrona środowiska [0,2]	<ul style="list-style-type: none"> – przepustowość oczyszczalni ścieków (dm³/rok/ścieki ogółem w dm³) [0,4] – redukcja zanieczyszczeń biologicznych BZT₅ (%) [0,15] – redukcja zanieczyszczeń chemicznych ChZT (%) [0,15] – zagospodarowane odpady przemysłowe w ciągu roku (1000 ton/odpady wytworzone w ciągu roku w tysiącach ton) [0,3]
IV. Dostępność komunikacyjna [0,1]	<ul style="list-style-type: none"> – drogi krajowe (km/100 km²) [0,5] – stacje kolejowe (liczba/100 km²) [0,2] – samochody (liczba /10 tysięcy mieszkańców) [0,3]

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Gołębski 1999].

By oszacować wartości mierników syntetycznych atrakcyjności turystycznej poszczególnych gmin, zrealizowano następującą sekwencję kroków badawczych:

- utworzenie macierzy złożonych ze zgromadzonych danych,
- przekształcenie cech o charakterze destymulant (np. odpady) w stymulanty,
- standaryzacja wskaźników, uzyskana w wyniku podzielenia ich przez wartość wzorca, czyli cechy zaobserwowanej w badanych gminach o maksymalnej wartości,
- oszacowanie miernika syntetycznego dla każdego działu (miernik syntetyczny działu jest średnią ważoną zestandaryzowanych wskaźników wchodzących w skład działu) za pomocą wagi nadanej każdemu wskaźnikowi oraz działowi,
- określenie miernika syntetycznego dla atrakcyjności turystycznej każdej gminy.

Obliczony w taki sposób miernik atrakcyjności turystycznej może przyjmować wartości mieszczące się w przedziale od 0 do 1, przy czym wartość 1 będzie oznaczać maksymalny teoretyczny stopień atrakcyjności, a wartość 0 utożsamiana będzie z brakiem atrakcyjności.

2. Obszar badawczy

W ujęciu administracyjnym Park Narodowy „Ujście Warty” o powierzchni 8074 ha położony jest na terenie woj. lubuskiego, w obrębie trzech powiatów: sulęcińskiego (gminy: Słońsk, Krzeszyce), ślubickiego (gmina Górzycza) i gorzowskiego (gminy: Kostrzyn, Witnica).

Nadrzędnym celem objęcia ochroną tego terenu było zachowanie warunków siedliskowych i żerowania wielu rzadkich gatunków ptaków wodnych i błotnych.

Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” obejmuje 87 040 ha, z czego na terenie woj. wielkopolskiego znajduje się 17 000 ha w gminach: Odolanów, Sośnie i Przygodzice (powiat ostrowski), znacznie większa zaś część – 70 040 ha – położona jest na terenie woj. dolnośląskiego w gminach: Cieszków, Krośnice, Milicz (powiat milicki), Prusice, Trzebnica, Żmigród (powiat trzebnicki) oraz Twardogóra (powiat oleśnicki).

3. Analiza atrakcyjności turystycznej

Atrakcyjność turystyczna to termin dwuaspektowy, ponieważ jest implikacją obiektywnych warunków środowiskowych oraz indywidualnych czynników psychologicznych. Dlatego też tak trudno jest obiektywnie ją ocenić. W tym celu stosuje się „waloryzację” – czyli taką charakterystykę środowiska, w której występują sady wartościujące, tj. w której następuje ocena jakości i siły turystycznych walorów środowiska; w literaturze często zamiennie stosuje się szersze pojęcie „oceny”, traktowanej jako oszacowany pomiar rzeczywistej wartości danej zmiennej, obarczony nieuniknionym błędem [Kožuchowski 2005, s. 177].

3.1. Walory turystyczne (przyrodnicze i antropogeniczne)

Walory turystyczne to zespół „elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które – wspólnie lub każdy z osobna – są przedmiotem zainteresowania turysty” [Warszyńska, Jackowski 1979, s. 36].

Zdecydowana większość badaczy uważa, iż rozwój funkcji turystycznej obszarów związany jest właśnie z występowaniem walorów przyrodniczych, którymi są poszczególne zespoły krajobrazowe oraz szata roślinna i świat zwierzęcy, objęte – lub mogące być objęte – ochroną prawną [Zaręba 2000, s. 53]. Obszary chronione stanowią łącznie 56,85% badanej powierzchni, jeśli chodzi o gminy związane z PN

Tabela 2. Struktura obszarów chronionych gmin, do których administracyjnie należy Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” oraz Park Narodowy „Ujście Warty”, w 2005 r.

Forma ochrony Gmina	Udział w powierzchni gminy														ogółem		Pomnik przyrody (liczba)
	park narodowy		rezerwat		park krajobrazowy		obszar chronionego krajobrazu		użytek ekologiczny		zespół chronionego krajobrazu		ha		%		
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%			
Cieszków	----	----	----	----	1 465,0	14,6	----	----	25,93	0,260	----	----	14 90,93	14,86	3		
Krośnice	----	----	----	----	12 283,0	69,0	----	----	----	----	----	----	12 283,00	69,0	25		
Milicz	----	3947,0	9,1	34 538,0	79,3	----	----	31,5	0,100	----	----	34 569,50	79,4	10			
Twardogóra	----	4,2	0,03	1 283,0	7,6	----	----	55,3	0,300	----	----	1 342,50	8,0	2			
Prusice	----	----	----	----	520,0	3,3	----	----	----	----	----	----	520,00	3,3	78		
Trzebnica	----	23,7	0,1	767,0	3,8	----	----	21,8	0,100	----	----	812,50	4,1	110			
Żmigród	----	1484,7	5,1	19 184,0	65,7	----	----	589,0	2,000	----	----	19 773,00	67,7	5			
Odolanów	----	----	----	----	5 260,0	38,7	3 604	26,5	----	----	----	8 864,00	65,2	5			
Przygodzice	----	45,9	0,3	4 150,0	25,4	10 020	61,3	----	----	----	----	14 170,00	86,7	46			
Sośnice	----	----	----	----	7 590,0	40,5	8 650	46,1	----	----	----	16 240,00	86,6	24			
Słońsk	4537,6	28,56	3,3	0,02	----	----	2 294	14,44	0,3	0,002	----	13 237,60	83,33	4			
Kostrzyn	56,7	1,23	----	----	872,4	18,9	----	----	----	----	----	929,10	20,12	11			
Witnica	3436,0	12,35	20,8	0,07	4 617,4	16,6	5 371	19,3	16,1	0,060	3768	13,54	17 208,50	61,85	36		
Krzeszyce	----	----	----	----	----	----	7 933	40,85	----	----	----	7 933,00	40,85	7			
Górzycza	7,3	0,05	11,8	0,08	7 150,9	36,82	228	1,57	83,5	0,570	----	7 479,00	51,38	0			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

„Ujście Warty” oraz 54,48% dla gmin PK „Dolina Baryczy”; porównując te wartości ze średnimi dla województw macierzystych (dolnośląskiego – 18,13%, lubuskiego – 39,3%, wielkopolskiego – 31%) oraz dla Polski (32,5%), zauważyć można, iż są one zdecydowanie wyższe i jednocześnie wzajemnie bardzo zbliżone, co po raz kolejny potwierdza trafność ich wyboru w celu komparacji (tab. 2).

W porównaniu z zasobami przyrodniczymi badanego obszaru tych istniejących dzięki działaniom człowieka jest zdecydowanie mniej (tab. 3). W Rejestrze Zabytków Nieruchomych, prowadzonym przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, na terenie 10 gmin, do których administracyjnie przynależy PK „Dolina Baryczy”, znajdują się obecnie 173 obiekty, co daje średnią na gminę 17,3. W rejonie PN „Ujście Warty” zlokalizowano 69 obiektów, co pozwoliło jednostce administracyjnej uzyskać średnią wartość 13,8. Liczby te potwierdzają niejako większą wartość przyrodniczą obszaru parku narodowego, nieskażonego – począwszy od czasów historycznych – działalnością człowieka.

Podsumowując, można stwierdzić, iż wszystkie gminy, z obszaru zarówno PK, jak i PN, mają dość dużą wartość krajoznawczą, szczególnie o zasięgu regionalnym. Jednak przynajmniej niektóre z walorów mogą swą wyjątkowością zainteresować turystę z bardziej odległych rejonów Polski czy nawet z zagranicy, szczególnie z tej zachodniej.

3.2. Zagospodarowanie turystyczne

Zagospodarowanie turystyczne, obok walorów turystycznych, stanowi jeden z najważniejszych czynników przyciągających ruch turystyczny [Kowalczyk 2000, s. 110]. Do rozwoju turystyki niezbędne są takie jego elementy, jak: baza noclegowa, gastronomiczna, komunikacyjna oraz towarzysząca, uatrakcyjnijająca pobyt turystów. Należy dodać, iż infrastruktura turystyczna z zasady pozostaje w konflikcie z regułami ochrony przyrody, które akceptują działalność człowieka w jak najmniejszym stopniu.

Dlatego na najcenniejszych przyrodniczo obszarach zagospodarowanie turystyczne jest dość słabo rozwinięte, co stanowi jeden z elementów tzw. oporu środowiska przyrodniczego [Kozuchowski 2005, s. 24].

Aby prawidłowo ocenić rozwój funkcji turystycznej na danym terenie, niezbędna jest ocena bazy noclegowej, która według Rogalewskiego [1974] stanowi podstawowy element zagospodarowania turystycznego, jej wielkość jest elementarnym jego miernikiem [Wyrzykowski 1989, s. 142], lokalizacja zaś znacznie wpływa na wielkość potoków turystycznych na obszarze chronionym [Matuszewska 2003, s. 54]. Na terenie badanym przeważa baza noclegowa całoroczna – jeśli chodzi o obiekty są ich 52 (65%). Natomiast pod względem miejsc noclegowych sytuacja zmienia się diametralnie: ponad 68% (2134) z nich znajduje się w obiektach sezonowych (tab. 4).

Tabela 3. Zabytki w gminach, do których administracyjnie należy Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” oraz Park Narodowy „Ujście Warty” w 2005 r.

Zabytki i muzea \ Gmina	Cieszków	Krośnice	Milicz	Twardogóra	Prusice	Trzebnica	Żmigród	Odotanów	Przygodzice	Sośnice	Słońsk	Kostrzyn	Witnica	Krzyszczyc	Górzycza
Budowle sakralne	2	2	6	8	4	9	5	3	---	1	5	1	8	9	8
Zamki	---	---	1	---	---	---	1	---	---	---	1	1	---	---	---
Pałace i dwory	2	2	8	2	4	2	1		1	1	---	---	4	---	1
Budynki mieszkalne	2	1	7	1	3	3	---	---	1	---	1	---	8	1	---
Zespoły budynków	---	---	---	---	---	1	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Folwarki	---	---	1	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Ratusze	---	---	---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Spichlerze	1	---	3	---	2	---	1	---	---	---	---	2	---	---	1
Budynki gospodarskie	1	2	11	---	2	1	1	---	---	---	---	---	1	---	---
Układy przestrzenne	1	1	2	1	1	1	1	1	---	---	---	---	---	---	---
Cmentarze	---	---	2	1	1	1	1	---	---	---	2	---	3	1	---
Zabytki techniki	---	---	1	---	---	---	---	---	---	1	---	1	2	---	---
Parki i ogrody	1	1	8	2	6	3	1	---	1	1	---	---	1	---	---
Muzea	---	---	2	---	---	3	1	2	---	---	---	---	---	---	2
Inne	---	---	2	1	2	5	---	---	1	---	2	1	2	---	---
RAZEM	10	9	54	16	26	30	13	6	4	5	11	6	29	11	12

Źródło: Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków oraz badania własne.

Biorąc pod uwagę strukturę wielkościową bazy noclegowej, należy stwierdzić, że przeważają obiekty do 20 miejsc noclegowych (głównie gospodarstwa agroturystyczne i pokoje gościnne), stanowiąc prawie 50% ogółu. W dalszej kolejności znajdują się obiekty z coraz większą liczbą miejsc.

By precyzyjnie zobrazować przestrzenne zróżnicowanie potencjału noclegowego na badanym obszarze, obliczono wskaźnik gęstości miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni gminy. Średnia dla rejonu PK to 1,53 miejsca na km², zaś dla rejonu PN – 1,07 miejsca na km².

Uzupełnieniem turystycznej bazy usługowej, będącej wyrazem zaadaptowania przestrzeni turystycznej na potrzeby takowej funkcji, jest infrastruktura gastronomiczna, wykorzystywana przez turystów pośrednio lub bezpośrednio.

Na terenie gmin, do których administracyjnie przynależy PK „Dolina Baryczy”, zinventaryzowano 92 obiekty gastronomiczne, z czego 8 to obiekty sezonowe, zlokalizowane najczęściej przy ośrodkach wypoczynkowych, natomiast w rejonie PN „Ujście Warty” zidentyfikowano tylko 12 obiektów – wszystkie są całoroczne. Baza gastronomiczna ma charakter otwarty, służąc zarówno turystom, jak i miejscowej ludności.

Tabela 4. Wielkość bazy noclegowej na terenie gmin, do których administracyjnie przynależy Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” oraz Park Narodowy „Ujście Warty”, w 2005 r.

Teren badań	Obiekty noclegowe			Miejsca noclegowe			Wskaźnik gęstości miejsc noclegowych/km ²
	ogółem	całoroczne	sezonowe	ogółem	całoroczne	sezonowe	
Cieszków	1	1	-----	15	15	-----	0,15
Krośnice	5	5	-----	77	77	-----	0,43
Milicz	46	25	21	2021	440	1581	1,01
Twardogóra	2	2	-----	26	26	-----	0,15
Prusice	1	1	-----	70	70	-----	0,44
Trzebnica	7	5	2	309	113	196	1,55
Żmigród	3	3	-----	87	87	-----	0,30
Odolanów	4	3	1	128	73	55	0,94
Przygodzice	9	6	3	317	65	252	1,95
Sośnie	1	-----	1	50	-----	50	0,27
Kostrzyn	8	6	2	361	276	85	7,82
Górzycza	4	2	2	120	56	64	0,82
Słońsk	3	2	1	153	63	90	0,96
Witnica	4	3	1	239	111	128	0,86
Krzyszczycze	1	1	-----	6	6	-----	0,03

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS i badań własnych.

Definicja A. Kowalczyka [2000], charakteryzująca bazę komunikacyjną jako zbiór linii kolejowych, szos, szlaków żeglownych oraz lotniczych wraz ze stacjami i przystankami kolejowymi oraz autobusowymi, portami rzecznyymi i morskimi, a także lotniczymi, pozwala na utożsamienie jej z pojęciem dostępności komunikacyjnej [Szkup 2003, s. 59].

Sieć drogowa obszaru PK „Dolina Baryczy” charakteryzuje się południkowym układem – z północy i południa docierają tu bowiem 4 drogi krajowe. Zdecydowanie gorzej przedstawia się dostępność komunikacyjna o układzie równoleżnikowym – w zasadzie jedyną tego typu drogą jest trasa wojewódzka nr 439 – wynik długotrwałego przebiegu granicy między Polską a Niemcami, tożsamej z obecnym podziałem administracyjnym województw dolnośląskiego i wielkopolskiego. Uzupełnieniem są pozostałe drogi wojewódzkie: nr 339, nr 342, nr 448, nr 444, nr 445 i nr 447.

Z kolei przez obszar PN „Ujście Warty” prowadzą 2 drogi krajowe (22 i 31) oraz 5 tras wojewódzkich (131, 132, 134, 138, 139). Poważnym ograniczeniem komunikacyjnym jest brak połączeń mostowych dwóch brzegów Warty, co jednak ma bardzo korzystny efekt ze względu na kwestię ochrony przyrody.

Uzupełnieniem jest sieć dróg powiatowych i gminnych – te ostatnie opisują system komunikacji wewnętrznej danego obszaru. W przypadku gmin, do których administracyjnie przynależy PK „Dolina Baryczy”, średnia gęstość tych szlaków komunikacyjnych, zarówno utwardzonych, jak i gruntowych, wynosi 57,1 km/100 km²,

zaś dla gmin PN „Ujście Warty” 30,25 km/100 km² – dysproporcja jest zatem istotnie znacząca.

Bardzo duże znaczenie dla dostępności komunikacyjnej ma przebieg linii kolejowych – i w tym przypadku zdecydowanie lepszą sytuacją charakteryzuje się obszar PK „Dolina Baryczy”, istnieją tu bowiem 2 trasy o znaczeniu międzynarodowym i 2 o znaczeniu lokalnym w porównaniu z 1 międzynarodową i 1 lokalną w przypadku PN „Ujście Warty”.

Dopełnieniem dostępności komunikacyjnej są linie autobusowe PKS, których przystanki znajdują się w każdej miejscowości gminnej analizowanego terenu.

3.3. Atrakcyjność turystyczna

Na podstawie uprzednio zaprezentowanej analizy walorów turystycznych, zagospodarowania turystycznego, dostępności komunikacyjnej oraz zgromadzonych danych i sporządzonych szacunków, których ostateczne wyniki zebrano w tab. 5, za najbardziej atrakcyjną turystycznie uznano gminę Przygodzice, na następnej pozycji uplasowała się Witnica, ostatnia zaś na podium jest Twardogóra. Jednak biorąc pod uwagę dwie badane grupy gmin, należy stwierdzić, że ich poziom jest bardzo zbliżony, jednak ze wskazaniem na gminy parku narodowego (0,590 do 0,575).

Tabela 5. Mierniki syntetyczne (wyniki końcowe) działań wpływających na atrakcyjność turystyczną gmin, do których administracyjnie przynależy Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” i Park Narodowy „Ujście Warty” (2005 r.)

Gmina \ Dział	Walory turystyczne	Stan środowiska	Ochrona środowiska	Dostępność komunikacyjna	Atrakcyjność turystyczna
Cieszków	0,213	0,147	0,060	0,047	0,467
Krośnice	0,198	0,154	0,136	0,015	0,503
Milicz	0,345	0,152	0,125	0,016	0,638
Twardogóra	0,279	0,149	0,187	0,041	0,656
Prusice	0,176	0,140	0,142	0,027	0,485
Trzebnica	0,265	0,172	0,164	0,041	0,642
Żmigród	0,235	0,178	0,149	0,035	0,597
Odolanów	0,175	0,081	0,173	0,027	0,456
Przygodzice	0,264	0,160	0,197	0,076	0,697
Sośnie	0,233	0,200	0,155	0,021	0,609
Słońsk	0,248	0,193	0,089	0,046	0,576
Kostrzyn	0,285	0,050	0,083	0,087	0,505
Witnica	0,379	0,191	0,069	0,030	0,668
Krzeszyce	0,216	0,200	0,146	0,057	0,618
Górzycza	0,212	0,197	0,107	0,086	0,603

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz zebranych podczas kwerendy w urzędach gmin.

Co ciekawe, wygrywają one w trzech kategoriach, z wyjątkiem ochrony środowiska. Fakt ten może wynikać z błędnego przeświadczenia władz lokalnych, iż skoro na ich terenie stworzono park narodowy, to jest on dobrze zagospodarowany i zadbane, a mieszkańcy są świadomi zagrożeń, że utrzymanie czystości nie wymaga inwestycji czy też modernizacji infrastruktury technicznej z tym związanej. W związku z tym jest ona przestarzała i bardzo często niewydolna.

4. Ruch turystyczny

Obecność ruchu turystycznego na danym obszarze jest świadectwem nie tylko zainteresowania turystów, ale również istnienia funkcji turystycznej. Za pomocą wybranych wskaźników i parametrów można próbować określić stopień rozwoju tejże funkcji (tab. 6). Mając dane dotyczące liczby udzielonych noclegów oraz liczby zarejestrowanych turystów, można pokusić się o określenie intensywności ruchu turystycznego oraz znaczenia funkcji turystycznej na tym obszarze. Do tego celu zostały opracowane dwa wskaźniki: Charvata i Schneidera.

Według wskaźnika Schneidera, największym rozwojem funkcji turystycznej charakteryzuje się gmina Przygodzice (76,8) – jest to wartość przekraczająca nie tylko średnią dla Polski (41,3), ale nawet dla dobrze rozwiniętego turystycznie woj. dolnośląskiego (68,4). Następnie uplasowała się lubuska gmina Kostrzyn (46,4), która również przekracza przeciętną wartość porównywanego wskaźnika. Pozostałe gminy charakteryzują zdecydowanie niższe wartości. Średnia dla gmin PK „Dolina Baryczy” jest zdecydowanie wyższa od tej w gminach PN „Ujście Warty” – 28,3:19,6 – co jednak nie znaczy, iż badany obszar ma dobrze rozwiniętą funkcję turystyczną (takowa występuje, jeśli wielkość parametru przekroczy 100) [Warszyńska, Jackowski 1979, s. 97].

Intensywność ruchu turystycznego można obliczyć za pomocą wskaźnika Charvata. Parametr ten potwierdza dane uzyskane wcześniej dla gminy Przygodzice – jest on tu najwyższy (191,5); poza tym wysoką wartością charakteryzuje się gmina Milicz (138,6) – oba parametry przekraczają średnią dla Polski (122,2), czego nie udaje się gminom z woj. lubuskiego – najwyższą wartość osiągnął Kostrzyn (117). Jednakże obu grupom gmin nie udało się przekroczyć wskaźnika równego 100, który oznacza, iż turystyka ma istotne znaczenie w ich funkcjonowaniu (gminy PN – 46,1, gminy PK – 75,3).

Wskaźnik Baretje'a i Deferta mówi o rozwoju funkcji turystycznej danego obszaru. W porównaniu z danymi dla Polski (1,53) bardzo rozwinięta funkcja występuje w gminach Przygodzice (5,62), Milicz (3,52) oraz Słońsk (3,21); tylko pięć gmin ma wartość wskaźnika niższą od średniej dla Polski, co świadczy o wysokim poziomie rozwoju funkcji turystycznej [Szwichtenberg 2001, s. 93]. Jest to jedyny parametr spośród przedstawionych w artykule, którego wartość jest wyższa dla gmin parku narodowego (2,1:1,79).

Tabela 6. Zestawienie wskaźników dotyczących ruchu turystycznego (2005 r.)

Wskaźniki Gmina/ rejon	Liczba turystów	Wskaźnik Schneidera ^a	Wskaźnik Charvata ^b	Wskaźnik nasylenia ruchem turystycznym ^c	Wskaźnik Baretje ^a i Deferta ^d	Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego ^e
Krośnice	808	10,1	31,6	18,8	0,54	4,5
Milicz	8464	35,0	138,6	10,0	3,52	19,5
Odolanów	822	6,0	18,9	16,1	0,37	6,0
Przygodzice	8697	76,8	191,5	13,7	5,62	462,0
Trzebnica	6837	31,4	35,4	90,0	0,35	34,2
Żmigród	1576	10,4	35,6	30,3	0,34	5,4
Razem	27204	28,3	75,3	29,8	1,79	88,6
Kostrzyn	8175	46,4	117,0	22,7	2,05	177,1
Górzycza	732	17,8	35,8	6,1	2,92	5,03
Słońsk	234	4,9	9,01	1,5	3,21	1,5
Witnica	3245	25	64,53	13,6	1,84	11,7
Krzyszczycze	182	4,04	4,04	30,3	0,13	0,9
Razem	12568	19,6	46,1	14,8	2,1	39,2
Polska	15 745 691	41,3	122,2	26,9	1,53	50,4

a – liczba turystów/liczba mieszkańców x 100

b – liczba udzielonych noclegów/liczba mieszkańców x 100

c – liczba turystów na jedno miejsce noclegowe

d – liczba miejsc noclegowych/liczba mieszkańców x 100

e – liczba turystów na km² w danej gminie

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów Banku Danych Regionalnych GUS.

Wartości wskaźnika gęstości ruchu turystycznego wskazują znowu gminę Przygodzice (462 os./km²) oraz gminę Kostrzyn (177,1 os./km²) jako obszary o największym zagęszczeniu turystów, podczas gdy średnia dla Polski wynosi tylko 50,4 os./km². Pozostałe wartości są już zdecydowanie niższe. Należy zaznaczyć, iż średnia wartość dla gmin PN jest o ponad 100% niższa od gmin PK.

Podobnie jest ze wskaźnikiem nasylenia ruchem turystycznym (wyrażającym liczbę turystów przypadających na jedno miejsce noclegowe) – tu wartości kształtują się na poziomie 29,8:14,8 – jak widać, dysproporcja jest jeszcze większa.

5. Podsumowanie

Przeprowadzone postępowanie badawcze wskazało, iż nieco większą atrakcyjnością turystyczną charakteryzuje się obszar związany z PN „Ujście Warty”. Natomiast poziom ruchu turystycznego i związane z nim wskaźniki eksponują zdecydowanie większy rozwój funkcji turystycznej na terenie gmin związanych z PK „Dolina Baryczy”. Fakty te predysponują autorki do stwierdzenia, iż forma ochrony przyrody znajdująca się na terenie gminy ma wpływ na wielkość ruchu turystycznego na jej

obszarze, czyli w sposób wymierny rzutuje na jej konkurencyjność. Park krajobrazowy z definicji powinien służyć przede wszystkim rozwojowi funkcji turystycznej, natomiast park narodowy – mimo obiektywnie większej atrakcyjności – głównie funkcji ochronnej.

Zatem park krajobrazowy w przedstawionym powyżej przypadku stał się miejscem niejako zastępczym dla parku narodowego w zakresie turystyki i edukacji ekologicznej. By jednak każdy polski park narodowy miał swój specyficzny zamiennik, muszą być przede wszystkim prowadzone zaplanowane i skoordynowane badania dotyczące ruchu turystycznego na tych obszarach.

Obecnie o konkurencyjności gmin decyduje przede wszystkim liczba oraz potencjał ekonomiczny podmiotów gospodarczych, ale w przyszłości większe znaczenie powinny mieć planowanie i dostosowanie struktury działalności do programów rozwoju regionalnego, w którym zarówno turystyka, jak i ochrona obszarów przyrodniczo cennych powinny mieć charakter priorytetowy. Taki rozwój musi być oparty na wewnętrznym, lokalnym potencjale – czyli także na obecności różnorodnych form ochrony przyrody, niebędących tylko balastem i ograniczeniem – który pozwoli na stworzenie wyjątkowych i przyjaznych warunków do aktywności przedsiębiorczych, których efektem będą nowe firmy i miejsca pracy.

E. Wysocka [2005] pisze nawet o specyficznym rodzaju konkurencyjności ekologicznej regionu, która powinna utrzymywać równowagę między użytkowaniem obszarów przyrodniczo cennych a zaostrzaniem przepisów prawnych i restrykcji organizacyjnych. Tereny takie powinny pozytywnie wpływać na kreatywność przedsiębiorców, np. w poszukiwaniu nowych, przyjaznych środowisku form przedsiębiorczości; takim przykładem może być rozwijające się coraz prężniej w Polsce rolnictwo ekologiczne oraz oczywiście turystyka – niemasowa!

Podsumowując – obszary chronione prawem zdecydowanie wpływają na rozwój turystyki, czyli podnoszą konkurencyjność regionu. Dzieje się tak, gdyż turystyka determinuje rozwój przedsiębiorczości, wzrost poziomu wykształcenia ludności lokalnej, powstanie nowych miejsc pracy, promocję regionu oraz zwiększenie dochodu gminy przypadającego na jednego mieszkańca.

Literatura

- Gołembski G. (red.), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, PWN, Warszawa-Poznań 1999.
- Kotler P., Haider D., Rein I., *Marketing Places*, The Free Press, Toronto 1993.
- Kowalczyk A., *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa 2000.
- Kożuchowski K., *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Kurpisz SA, Poznań 2005.
- Matczak A., *Problemy badania funkcji turystycznej miast Polski*, „Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm” 1989 nr 5.
- Matuszewska D., *Funkcje turystyczne i konflikty w wybranych parkach narodowych Polski północno-zachodniej*, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań 2003.

- Rogalewski O., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1974.
- Szkup R., *Kształtowanie podmiejskiej przestrzeni wypoczynkowej. Przykład zachodniego sektora strefy podmiejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003.
- Szwichtenberg A., *Ułomności metod badawczych informacji statystycznych wykorzystywanych w geografii turystyki*, [w:] *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*, red. H. Rogacki, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań 2001.
- Warszyńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1979.
- Wyrzykowski J., *Aktualne zagospodarowanie turystyczne i pożądane kierunki rozwoju turystyki w polskich Karpatach*, „Prace Geograficzne” nr 80, Kraków 1989.
- Wysocka E., *Teoretyczne podstawy konkurencyjności w planowaniu przestrzennym*, IGPiK, Warszawa 2005.
- Zaręba D., *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, PWN, Warszawa 2000.

PROTECTED AREAS AS TOURISM COMPETITIVENESS COMPONENT OF POLISH COMMUNES

Summary: The main research problem presented in this paper is the impact of tourism development in communes connected with the most common protected areas for Poles i.e. national and landscape parks, on their competitiveness.

In order to show the mentioned relation, tourism function of communes, to which the National Park “Ujście Warty” and the Landscape Park “Dolina Baryczy” belong, is compared with the use of tourism attractiveness analysis based on the rules proposed by G. Gołębski and the others [1999]. The second part deals with tourism movement characteristics.